

واکاوی برهان خلف ابن سینا

در اثبات قاعده الواحد

محمد حسینی*

دانش آموخته سطح سه حوزه علمیه قم؛ پژوهشگر مرکز تخصصی معارف اهل بیت (ع) قم

چکیده

این مقاله بدنبال واکاوی روش ابن سینا در اثبات قاعده الواحد است. وی نخستین فیلسوفیست که این قاعده را با برهان منطقی به اثبات رسانده است. استدلال مشهور ابن سینا در کتاب اشارات برای اثبات قاعده الواحد، بر اساس برهان خلف است اما فخر رازی و اندیشمندان پس از او، برهان دیگری را به ابن سینا نسبت داده اند که مبتنی بر قاعده استحالة جمع نقیضان است. برهان اخیر، چالش برانگیز بوده و مباحث دامنه داری را بدنبال داشته، علاوه بر اینکه بصراحت نیز در آثار ابن سینا مطرح نشده است. به باور نگارنده، ابن سینا شبیه برهان یاد شده را در کتاب المباحثات مطرح کرده اما از لحاظ منطقی، آن را مبتنی بر برهان خلف قرار داده و تنها در ساختار تحلیلی مقدمات برهان خویش، به لزوم و حصول تناقض حاصل از گزاره صادر نخست تمسک کرده است.

مقدمه

بدون تردید میتوان قاعده الواحد را یکی از پرکاربردترین قواعد فلسفی، در فلسفه اسلامی قلمداد نمود. این قاعده یکی از زیر مجموعه‌های مهم قانون علیت بحساب می‌آید و نحوه برآمدن معلول از علت تامه خود را تبیین میکند و طبق برخی از قرائتهای این قاعده، سنخیت علی نیز مورد اثبات قرار میگیرد. قاعده الواحد در فلسفه اسلامی کاربرد هستی‌شناختی دارد و مهمترین ابزار فیلسوفان مشائی مسلمان برای تبیین آفرینش است. این قاعده در آثار فارابی مورد بحث قرار گرفته اما بطور خاص و جدی، نخستین بار ابن سینا برای آن، برهان اقامه نموده است. دو گونه برهان از ابن سینا نقل شده است: ۱. برهان نخست، در کتاب اشارات بیان شده و مبتنی بر «اصل سنخیت علی» است ۲. برهان دیگری نیز از ابن سینا در دست است که فخر رازی آن را نقل کرده اما بصورت صریح در آثار ابن سینا بدان اشاره نشده و تنها در کتاب المباحثات، بصورت پراکنده در مورد آن بحثی صورت

کلیدواژگان

برهان خلف
قاعده الواحد
صدر
تناقض
سنخیت

*.Email:h.haeri.m@gmail.com

تاریخ دریافت: ۹۴/۱۱/۳ تاریخ تأیید: ۹۴/۱۲/۲۵

۱. اشاره به قاعده «الواحد لا یصدر عنه الا الواحد» که از این پس با کوتاه نوشت «قاعده الواحد» از آن یاد میکنیم.